

jelige: PÉDA

Gyilkos elmék:

Édes Anna és Pascual Duarte összehasonlítása

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	1
1. Bűn-fogalom.....	2
2. Írók és regények	4
3. Miben hasonlít Pascual Duarte és Édes Anna?	5
3.1. Ösztönök	5
3.2. Megaláztatás, alsóbbrendűség és beletörődés	7
3.3. A család.....	8
3.3.1. Anyaság, anya és gyermek kapcsolata	11
3.3.2. A gyermekek elvesztése.....	12
3.4. Remények.....	13
3.5. Az irgalom.....	15
3.6. A szexualitás kérdése	16
3.7. Büntudat és lelkiismeret.....	17
3.8. A két gyilkosság összehasonlítása	18
3.9. Miért gyilkol Édes Anna, miért öldös Pascual?	20
4. Kitekintés: büntetőjog és irodalom	23
4.1. Megfelelő volt-e a büntetés?	23
4.2. Mit kapnának most?	25
5. Záró gondolatok	27
Felhasznált irodalom	29
Melléklet.....	31

Bevezetés

A bűnprobléma és a hozzá tartozó büntudat sok világirodalmi alkotás központi témáját képezi. A bűnelkövetőkkel lehet azonosulni, vagy elítélni őket, de szinte kivétel nélkül történetük irodalmi megfogalmazása mindig is nagy hatással van az olvasókra. Hász Erzsébet¹ könyvében különböző irodalmi korszakokból válogatott művekben vizsgálta a bűnprobléma kialakulását ókori példáktól kezdve Dantén keresztül egészen Kafkáig.

A dolgozatban Kosztolányi Dezső utolsó és Camilo José Cela első regényének főhőseit hasonlítottam össze, olyan szempontok alapján, mint az ösztönök elfojtása, a családi háttér, a megaláztatottság érzése, a büntudat, a szexualitás kérdése, a szereplők kiútkeresése és az irgalom, amelyben részesültek. Már első olvasásra feltűntek hasonlóságok Édes Anna és Pascual Duarte történetében, majd alaposabb értelmezés után még több közös jegyet fedeztem fel a parasztember és a cselédlány életében és viselkedésében. Mindketten gyilkosságokat követtek el, így elsőként a bűnfogalom merül fel, amelyet az első fejezetben morálteológiai, filozófiai, büntetőjogi és pszichológiai szempontból mutattam be.

A dolgozat fő részét a két főszereplő személyiségének és körülményeinek részletes elemzése képezi, amely elsősorban nem műelemzők kritikáira, hanem saját értelmezésre, a regényekből idézett szövegrészletekre épül. Édes Anna és Pascual Duarte életén kívül szintén összehasonlítottam az általuk elkövetett gyilkosságok módját és a lehetséges kiváltó okokat, majd következik egy büntetőjogi kitekintés, amelyben azt a kérdést jártam körül, hogy büntetőjogi szempontból mennyire helytállóak a történetek, vajon megfelelő ítéletet kaptak-e a bűnelkövetők. Végül pedig érdekesnek tartottam megnézni, hogy vajon ma milyen büntetésre számíthatna Édes Anna és Pascual Duarte. Ezzel a kitekintéssel próbáltam érzékeltetni az irodalom szubjektív, érzelempőzpontú és a jog objektív, tényközpontú jellegét.

¹ Hász Erzsébet: *A bűnprobléma genezise a világirodalomban*. Budapest, KÖT, 1995.

1. Bűn-fogalom

Mivel bűn a világ kezdete óta létezik és jelen van a mindennapi életben, ezért természetesen széles körben taglalt téma a társadalomtudományok egyes területein. Nem lehet azonban egyetlen bűn-fogalmat kiemelni, mert a bűn értelmezése sok kérdést vet fel, amelyeket a teológusok, filozófusok, jogászok és pszichológusok más-más szemszögből közelítenek meg.

Morálteológiai szempontból a bűn „az ember felelős és tudatos döntésének eredménye, százszázalékosan emberi cselekedet (*actus humanus*), amely negatív minősítését annak köszönheti, hogy hatása, eredménye rossz”². Az emberi döntés hangsúlyozása azért fontos, mert a teológiában a sátáni rossz léte elfogadott, és megpróbálhatja kísértésbe vinni az embert, akinek szabad akaratából döntenie kell az erény és a bűn között.³ Amikor az ember úgy dönt, hogy szabad akaratából elfordul attól, akinek képmása és hasonlósága, akkor követ el a bűnt.⁴ A bűn megvalósulhat közvetlenül Isten elutasításában, vagy közvetett formákban, azonban mindig Isten ellen irányul. Legkonkrétabb megnyilvánulása az ateizmus, a Teremtő létének tagadása, de kifejeződhet Isten meghívására, megszólítására adott nemleges válaszként, vagy Isten törvényének tudatos és szándékos megszegéseként is.

A bűn elkövetése megvalósulhat individuális vagy szociális dimenzióban. Amikor az ember bűnt követ el, akkor vélt szabadságában önmaga kiteljesedését korlátozza és késlelteti, mert csak a teremtés céljának megfelelő személyiség kibontakozása vezethet el a végső igazsághoz és szabadsághoz. Ugyanakkor a bűn rossz hatása érvényesülhet a szociális dimenzióban is, vagy romboló hatása lehet a közösségre nézve, ha „az egyes ember a saját, egyéni érdekét a közösség java elé rendeli, a másik személyt nem célként, hanem eszközként használja”.⁵ Az ember szociális lényként gondol magára és saját bűnét közösségbe ágyazva kollektív bűnként fogja fel, s így a felelősséget is a közösségre hárítja.

A bűnprobléma filozófiai megközelítése⁶ olyan alapfogalmakra épül, mint a boldogság elérése, a jó és a legfőbb jó, valamint a rossz kerülése. A filozófusok világrendekben gondolkoznak és a bűnt nem különleges problémának tekintik, hanem csupán a

² Németh Gábor: *A halálos bűn, mint morálteológiai probléma*. Erkölcteológiai Könyvtár 4., Budapest, JEL Kiadó, 2006. 14. o.

³ Hász Erzsébet: i. m., 17. o.

⁴ Sajgó Szabolcs (főszerk.): *Pszichológusok és teológusok az emberről*, Dobogókői tanulmányi napok, Bűn – büntetés – bűnhődés, Budapest, Faludi Ferenc Akadémia, 1996. 148. o.

⁵ Németh: i. m., 22. o.

⁶ Hász: i. m., 19-27. o.

rendszeralkotásból adódó problémák egyikének. Míg Platón a természetben, addig Arisztotelész a társadalomban lelte fel a világrendet, de mindketten az ember rendhez való érzelmi viszonyát emelték ki. Az emberben ugyanis él a biztonság iránti vágy, és a bűnprobléma akkor merül fel, amikor az egyén társadalmi környezete már nem jelent biztonságot. A későbbi filozófusok másban keresték a bűn okát. Leibniz szerint a bűn az emberi tökéletlenségből fakad, és mindig a személyiség valamilyen hiányára utal. Rousseau a bűnproblémát is a magántulajdonból vezeti le, míg Kant úgy véli, hogy a bűnt nem más okozza, mint az ember rosszra való hajlandósága, ami már maga is rossz, és minden egyéb bűn ebből származik.

Büntetőjogi szempontból nem a bűn és a bűnös fogalmát kell vizsgálnunk, hanem a büntetési rendszerek változását, illetve a bűncselekmény és a bűnösség fogalmát, amelyek tulajdonképpen az előzőek gyakorlati megvalósulásai. A büntetési rendszerek kezdetben a vérbosszúra épültek, tehát minden büntetés egyenértékű volt a büntetettel, például gyilkosságért halál járt. Később már törekedtek a „szemet szemért, fogat fogért” elv helyett ésszerűbb normákat követni, és az arányosság elve került előtérbe. A büntetésnek a természetes bosszúvágy kielégítésén kívül más funkciói is vannak: átalakító és javító hatása van a bűnelkövetőre, és elrettentő hatása van másokra nézve.⁷A bűncselekmény fogalmát a 2012. évi C. törvény a következőképpen határozza meg⁸:

- 4. §** *(1) Bűncselekmény az a szándékosan vagy - ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli - gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli.*
- (2) Társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sérti vagy veszélyezteti.*

Ezzel a megfogalmazással a köznap cselekmények közül emeli ki a bűncselekmény kategóriáját, és a büntetőjog egyik alapelvét (*nullum crimen*) rögzíti, miszerint csak az lehet bűncselekmény, amit a törvény büntetni rendel. A bűnösség a szándékosságból és a gondatlanságból tevődik össze, tehát feltételez az elkövető és annak cselekménye között egy pszichikus viszonyt, amely miatt neki a cselekmény felróható. Szintén kiemelendő, hogy az elkövető tudatában van (vagy tudatában kellene lennie) a cselekményével összefüggő

⁷ Hász: i. m., 29. o.

⁸ Balogh Ágnes: *Büntetőjog I.*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2013. 23. o.

következményekkel. A bűnösség további elemei az életkor, a beszámítási képesség és az, hogy a normakövető magatartás elvárható legyen az elkövetőtől.

A pszichológia elsősorban a büntudatot vizsgálja, nem a bűnt. A büntudat nem az egyén saját értékítéletéből fakad, a jó és a rossz fogalmát nem az ember, hanem a társadalom határozza meg, az individuumnak pedig a felállított normák keretein belül kell kielégítenie vágyait. Az örömeivel vezérelte ember a rosszat félelemből kerüli, mert tart attól, hogy elveszíti annak szeretetét és védelmét, akitől függ. Vajon éreznénk-e büntudatot tetteink miatt, ha azokat a társadalom nem ítélné el, vagy ha tudnánk, hogy cselekedeteinket harmadik fél sosem tudja meg? Adler a bűn szó helyett gyakran használja a tévedés fogalmát, amely a társadalomtól való elhajlást jelenti. Fromm a bűnözést a természettől való elidegenedésből vezeti le. A jóléti társadalomban élő embernek kielégítetlen szükségletei maradnak, ez a frusztráció agresszívvá teszi és ezért követ el bűncselekményt.⁹

2. Írók és regények

Kosztolányi Dezső 1885-ben született Szabadkán, értelmiségi családban. 1905-től Budapesten tanult, és itt kötött életre szóló barátságot többek között Babits Mihállyal és Juhász Gyulával. A Nyugat első nemzedékének tagja volt, kiemelkedő műfordító, esszéíró és újságíró, költészete és prózája egyformán jelentős. Kosztolányi a teljes politikai el nem kötelezettség híve volt: kezdetben az őszirózsás forradalomért lelkesedett, majd az ellenforradalmárokkal szimpatizált, később barátai hatására már szégyellte, hogy az ellenforradalmi lap munkatársa lett. Politikai nézetei helyett műveiben a részvét az, ami megjelenik, méghozzá mindennemű emberi szenvedés iránt. Ábrázolja az erőszakos világ könyörtelenségét, ugyanakkor meglátja a világban fellelhető szépséget is, költészetében az impresszionizmus, a szimbolizmus és a pesszimista dekadencia keveredik.

Kosztolányi munkásságát három korszakra oszthatjuk fel. Az első korszak kötetei az ember szorongásairól, hitvesztéséről adnak pesszimista, ugyanakkor játékos képet. A második korszak verseiben és novelláiban politikai nézetek jelennek meg, végül azonban barátaival együtt politikamentességet fogad, így ezek egyre kisebb jelentőséget kapnak. A harmadik korszak központi témája pedig az emberségesség, amely az ember iránt érzett részvétben és az emberbe vetett hitben nyilvánul meg. Ebben a korszakban írta lélektani regényeit, mint a *Néró, a véres költő* vagy az *Édes Anna*, s ezekkel a művekkel vált igazán jelentős íróvá.¹⁰

⁹ Hász: i. m., 35-37. o.

¹⁰ Hegedűs Géza: „Kosztolányi Dezső (1885-1936)”, *A magyar irodalom arcképcsarnoka*
<http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/>, letöltés ideje: 2014/10/10

Az *Édes Annát* elsőként a Nyugat közölte folytatásokban, 1926 őszén. Kiadását követően azonnal könyvsiker lett, pár éven belül németre, lengyelre, olaszra, franciára, hollandra, csehre és angolra is lefordították. 1958-ban Fábri Zoltán rendezésében film készült belőle, s a szerencsétlen sorsú cseléd lány történetének számos színházi feldolgozása is született, de ezután 1963-ig a *Kun Béla elrepül* fejezet miatt tiltólistára került. A regény jelentőségét jól mutatja, hogy az 1970-es évek végére kötelező olvasmányként határozták meg a középiskolások számára.

Camilo José Cela 1916-ban született La Coruñában. Megismerkedett az orvosi, a bölcsész és a jogi pályával is, de egyik területen sem fejezte be tanulmányait. 1942-től, azaz első regényének megjelenése és sikere után, csak az irodalomnak szentelte életét, és kiemelkedő helyet foglalt el a spanyol prózában, 1989-ben Irodalmi Nobel-díjat is kapott.

Művei változatos műfajúak: írt verseket, novellákat, elbeszéléseket, útikönyveket, cikkeket és tanulmányokat; közös jellemzőjük azonban a gondolkodásmód és a stílus. Celát negatív világnézet jellemezte, úgy vallotta, hogy az élet alapvetően nem jó, ahogyan az ember sem az. Megközelítésében a keservesség és a tréfa keveredik, műveiben a keserű hangnem, a gonosz és a nevetségesség dominál, megjelenik ugyanakkor a gyengédség és a megértés az emberi fájdalom iránt. Alkotásai élénkek és erőteljesek, olykor közvetlenül mutatja be a valóságot, máskor pedig eltorzítja azt – például egy nevetséges figurán keresztül. Műveinek nyelvezete gazdag, kifejező, ritmikus, és egyaránt jellemzi a keserű keménység, a szemtelen humor és a költői hangnem.

A *Pascual Duarte családja* az első kiemelkedő mű a háború utáni időszak spanyol irodalmában. Ez a regény egy erőszakos és keserű kísérlet volt, amelyet egyszerre fogadott lelkesedés és felháborodás, és még ma is ezt tekintik az író mesterművének. Cela Pascual Duartén keresztül úgy mutatja be az embert, mint egy meghurcolt lényt, amely az őt körülvevő világ által formálódik. Cela első regényével megteremtette a *tremendismónak* nevezett új irányzatot, amely a kegyetlenség, a borzalom és a brutalitás ötvözése, a kemény valóság torz bemutatása.

3. Miben hasonlít Pascual Duarte és Édes Anna?

3.1. Ösztönök

Az ember csak nagyon ritkán cselekszik ösztönösen, az esetek többségében a megszokott normáknak megfelelően viselkedik, és arra koncentrál, hogy mit kellene tennie, vagy éppen mit szabad tennie, ahelyett, hogy mivel vezethetné le azt a belső feszültséget,

amelyet ösztönei okoznak. Freud¹¹ szerint az ösztönök (belső ingerforrások) okozta feszültséget csak azok kielégítésével oldhatjuk fel, ez azonban legtöbbször elfogadhatatlan a tudat számára, amely elfojtja ezeket a belső késztetéseket és a tudattalanba helyezi őket. Amit ösztön-énünk diktál, azt felettes-énünk felülvizsgálja, és sokszor nem helyénvalóként ítéli meg, ezért megakadályozza az ösztönök felszínre törését. Ezt egy hasznos mechanizmusnak tekinthetjük, hiszen enélkül nem sokban térnénk el az állatoktól. Az ösztön-én folyamatos elnyomása azonban egyre nagyobb feszültséghez vezet, amelynek feloldása akár olyan drasztikus formában is megtörténhet, mint a gyilkosság.

Mindkét regényben nagy hangsúlyt kapnak a főhősök belső késztetései, Pascual Duarte különösen sokszor számol be ösztöneiről, amelyeket csak néhány esetben sikerül megfékeznie. Már a prológnak tekinthető Don Joaquínnak írt levelében is beismeri, hogy nagyon gyenge ahhoz, hogy leküzdje ösztöneit. Néhány esetben azonban felettes-énje felülkerekedik és megakadályozza a rossz cselekedetekben. Ez történik például amikor Pascual először kerül összetűzésbe Nyalkával – nővére, majd felesége elcsábítójával –, aki provokálja őt. Pascual azonban képes türtőztetni magát, noha legszívesebben azon nyomban megölné riválisát. Később úgy tűnik, megbánja, hogy akkor annyiban hagyta a sértést: *„Aznap tüske fűródott a szívembe és még most is ott van. Ma sem értem miért is nem téptem ki akkor azt a tüskét.”*¹².

Más esetekben viszont nem tud parancsolni ösztöneinek. Egy kocsmai beszélgetés során az egyik falubéli férfi egy történetet mesélt, amiről Pascual úgy vélte, hogy róla szól. Úgy érezte, hogy kigúnyolják, s mivel a sértést nem tűrhette tétlenül, ezért megindult feléje, és még mielőtt a férfi védekezésre gondolhatott volna, háromszor belemártotta a kést. Bár Pascual elvértve próbálkozott kordában tartani indulatait, mégis minden jel arra mutat, hogy ebből a szempontból menthetetlen volt. Mielőtt kiengedték a börtönből Don Conrado börtönigazgató négy jó tanácsot adott főhősünknek ösztönei megfékezésére, amiről ő maga is úgy vélekedik, hogy ha megfogadta volna, nem egy bajtól megmenekedett volna. Pascual utal arra, hogy ezen a területen rossz példát látott szülei részéről is, mivel ők sem nagyon törődtek a házirenddel és az ösztönök megfékezésével.

Édes Anna megérzései is jól működtek, amikor először belépett Vized otthonába. Nem tudta mi az oka, de olyan rosszullét fogta el, hogy legszívesebben elmenekült volna. A zongorából áradó kámforszagot elviselhetetlenül bűdösnek találta. *„Anna nem tudta, honnan származik ez az orvosságzag, csak azt tudta, hogy nem bírja ki, csak azt tudta, hogy már az*

¹¹ Erős Ferenc (szerk.): *Sigmund Freud művei VI. Ösztönök és ösztönsorsok*. Budapest, Filum, 1997. 65-75. o.

¹² Camilo José Cela: *Pascual Duarte családja*. Budapest, Európa, 1976. (továbbiakban: PD) 43. o.

első pillanatban ki akart szaladni, és ha egészséges ösztönére hallgat, akkor köszönés és istenhozzád nélkül elrohan, menekül, le a lépcsőkön, az utcákon, s fut, meg sem áll hazáig, a kajári tarlóföldekig."¹³. Ez a belülről fakadó ellenállás a későbbiekben ugyan csillapodott, Anna továbbra sem bírt beilleszkedni ebbe az új, a kezdetektől ellenségesnek tűnő környezetbe: „Akármilyen csinált, nem bírta megszokni ezt a helyet. Szaglása, mely éles volt, mint a kutyáé, tiltakozott ellene.” (ÉA, 59).

Anna felettes-énje teszi lehetővé, hogy tökéletes cseléd legyen, aki megfelel a társadalom által felállított elvárásoknak, sőt, túl is szárnyalja azokat. Szorgalmas, megbízható, nem lop, nem eszik sokat, csak a munka éteti, és munkájában ügyes, felülmúlja a többi cselédet. Akárhogy keresnek benne hibát, egyszerűen nem találják.¹⁴

3.2. Megaláztatás, alsóbbrendűség és beletörődés

Mindkét főhős a társadalom alsóbb rétegeihez tartozik, szegénységükből és társadalmi helyzetükből nincs kiút, s ebbe látszólag beletörődnek. Mindketten tudják, hogy hol van a helyük a világban; Anna úgy viselkedik, ahogy egy cselédhez illik, Pascualnak pedig éppen olyan háza van, amilyen egy magafajtaéhoz illik. Édes Anna megaláztatása nyilvánvaló, cselédként szolgai életet él, de az úr-szolga helyzetet teljes mértékben elfogadja és nem is kíván rajta változtatni. Pascual helyzete annyiban különbözik, hogy ő nincs kitéve minden nap egy ilyen úr-szolga viszonyoknak, mégis már elbeszélése elején szemlélteti a különbségeket a városban élő urak és a falun élő emberek között. Láthatatlannak érzi magát, akinek létezéséről még csak nem is sejtenek: „A városi emberek úgy élnek, hogy hátat fordítanak a valóságnak, sokszor észre sem veszik, hogy két mérföldre tőlük, a síkság közepén egy falusi társuk épp abban leli örömét, hogy rájuk gondol...” (PD, 22).

Pascual vallomásából úgy érezhetjük, hogy cselekedeteinek magyarázatát egy tágabb kontextusba helyezi, mintha ő csak bejárta volna azt az utat, amelyet a sors neki szánt. Már az első fejezet első gondolata is erre utal: „Mindnyájan csupaszon jövünk a világra, de ahogy nővünk-növekszünk, a Sors kedvére alakítgat bennünket...” (PD, 13). Eszerint minden ember ugyanolyannak születik, de életét nem saját maga határozza meg, hanem az a környezet, amelyben felnő. Pascual tehetetlenséget érez, hiszen nem tud változtatni azon, ami neki a nagy könyvben meg van írva. Családjával is kénytelen megbékélni: „Az az igazság, hogy nem volt valami szívderítő nálunk az élet, de mivel nem választhat az ember, hisz már születésünk

¹³ Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*. Budapest, Osiris, 2000. (továbbiakban: ÉA) 49. o.

¹⁴ Lengyel András: „Miért gyilkolt Édes Anna?”, *Korunk*, Harmadik folyam IX/4, 1998. április
<http://www.hhrf.org/korunk/9804/4k11.htm>, letöltés ideje: 2014/09/20

előtt más-más sorsot szánnak nekünk, igyekeztem megbékülni azzal, ami nekem jutott, csak így kerülhettem el a kétségbeesést.” (PD, 29). Nemcsak hogy elfogadja, beletörődik sorsába, de el is hiszi, hogy azon, ő mint gyenge emberi lény nem tud változtatni. Bármit tesz, akárhogy is próbálkozik kiutat találni a nyomorúságból, nem tud jobb emberré válni, mivel üldözi a sors. Szerencsétlenségek megállíthatatlan sora történik, mert akit egyszer üldöz a sors, nem menekülhet, még ha kövek alá lapul is, nem bújhat el a végzete elől. Első börtönbüntetését jó magaviselet miatt három év után felfüggesztik, de Pascual megbánja, hogy jó útra tért a börtönben. Mert amit meg tudott tenni a börtön biztonságos falai között („*nyugalomra szoktattak engem a börtönben, megfékezték ott az ösztöneimet*” (PD, 165)), arra odakint már nem volt képes: „*Egész életemben csak néhányszor szántam rá magam, hogy ne tegyek meg valami rosszat, de akkor is közbeszólt a végzet, az a rossz csillagzat...*” (PD, 17).

Mindkettőjükre igaz, hogy nem találhatnak kiutat a szegénységből. Édes Annát azonban ez nem érdekli, hiszen amikor megkapja fizetését, azt sem tudja, mire költhetné, ezért megkéri gazdasszonyát, hogy tegye félre neki. Ezzel szemben Pascualt jobban dühíti ez a tehetetlenség. Míg apja szerint az értelem az egyetlen fegyver az élettel szemben, addig anyja úgy gondolja, hogy hiábavaló minden tanulás, ha egyszer úgyse lehet kilábalni a szegénységből. Pascual is ez utóbbit vallja, ezért 12 éves korában abbahagyja az iskolát.

3.3. A család

Pascual esetében nem kétséges, hogy a család fontos szerepet játszik az életében, nem véletlenül választotta Cela a *Pascual Duarte családja* címet. A szerző nagy figyelmet szentel a családtagok bemutatásának és személyiségük részletes leírásának. A második fejezetben Pascual a kemény régi időkre emlékezik, apja és anyja viharos viszonyára. Olyan borzasztó dolgokat ír szüleiről, hogy mindenki biztos lehet benne, nem szolgáltak jó példával fiuk előtt. Apja nagydarab, goromba ember volt, valóságos húshegy. Kiderül, hogy a börtönt is megjárta csempészés miatt, így hát nem Pascual az első a családban, aki törvénysértéseket követ el. Pascual utal is rá, hogy szülei egyes hibáit szerencsétlenségére örökölte, mint például, hogy nem tartották be Isten parancsolatait.

Anyját is rendkívül lenézően jellemzi: magas, girhes, bőre halványsárga, arca beesett, ő is hirtelen haragú és indulatos, rossz kedélyű és mocskos szájú, iszákos. Pascual rossz körülmények között nőtt tehát fel, szülei állandó veszekedéseinek, apja agressziójának, anyja alkoholizmusának volt kitéve. Érdekes azonban, hogy apjával szemben sokkal elnézőbbnek bizonyult: habár félt tőle, mégis tisztelte, hiszen látta benne azokat az erényeket, amelyekkel

egy férfinak rendelkeznie kell. Ráadásul anyjával ellentétben apja tudott írni és olvasni, ami Pascual számára sokat jelentett: ahogy később is írja, anyját tudatlansága és műveletlensége miatt nem tudta tisztelni. Ezen kívül meglátta apjában a gyengédséget, az emberségességet, amit anyjánál sosem látott, pedig bizonyára inkább tőle várta volna. Kishúga, Rosario születése rövid ideig enyhülést hozott a családba és megszelídítette goromba természetű apját („*Apám oda-odatelepedett a ládikó mellé, és óraszám elnézte azzal a szerelmes tekintetével... úgy, hogy szinte elfeledtem, milyen is az igazi természete.*” (PD, 36)). Minden fájdalmas emlék ellenére Pascual sajnálta apja halálát, vagyis neki, anyjával ellentétben, meg tudott bocsájtani. Valószínűleg azért, mert ő jobban betöltötte az „apa szerepet”, mint amennyire anyja helyállt anyaként. Apja halálánál is legnagyobb megdöbbenést és fájdalmat anyja viselkedése jelentette számára: „*Bizony én is megijedtem, amikor láttam, hogy anyám nem sír – ahogy vártam –, hanem felkacag; így aztán nem tehettem mást, visszanyeltem a feltörő könnyeimet, amikor megpillantottam a holttestet...*” (PD, 47).

A következő fejezetekben hűgát, Rosariót és öccsét, Mariót mutatja be. Rosario a legerethetőbb személy a történetben (legalábbis Pascual számára mindenképpen), aki okos, képes hatni goromba természetű apjára és irányítja a családot. Nevének jelentése *rózsafüzér*, tehát utalhat az imádságra és mindarra, amit az magában foglal.¹⁵ Pascual életében Rosario volt a legértékesebb ember, s ahogy története végéhez közeledik, beismeri: „*egész életemben egyedül őt szerettem őszintén*” (PD, 164). Nem ítélte el hűgát amiatt sem, hogy a prostitúciót választotta foglalkozásnak, hiszen a lányt is éppúgy a családi környezet, sőt a családjukban öröklött szerencsétlenség áldozatának tekinti.

Mario öccse a nyomorúság és szánalom megtestesítője, akinek semmilyen öröme nem származott abból a tíz évből, amit eltöltött ebben a borzasztó világban, s „*Isten a megmondhatója, hogy jó utat választott, s hogy mennyi kintől szabadult meg, amikor megszabadult az élettől!*” (PD, 48). Földi szenvedéseit Pascual lélekfacsaróan írja le, oly módon, hogy az olvasóban a legnagyobb szánalmat keltse.¹⁶ Pascualnak újra csalódnia kellett anyjában, hiszen a szívtelen asszony semmilyen szeretetet vagy szánalmat nem érzett a bántalmazott kisfiú iránt, sőt, együtt röhögött Rafael úrral saját gyermeke fájdalmán.

Anyja még csak meg sem siratta Mariót, ami miatt Pascual meggyűlölte őt, s onnantól kezdve gyűlölete iránta egyre csak nőtt. Ahogy emlékszik, a tisztelet már rég kihalt belőle

¹⁵ Pascual sok olyan tulajdonsággal felruházta hűgát, amelyek megjelennek a rózsafüzér imádkozásánál: születésével reményt hozott a családi életbe, okos lány lévén értelmüket megvilágosította, gondolataikat irányította, cselekedeteiket kormányozta.

¹⁶ „*...szegénykém egyre csak csúszott-mászott a földön, mint egy kígyó, ennél többre sose vitte, a torkából meg az orrából pedig csak olyan cincogásféle tört elő, mintha patkány volna: ennyit tanult meg összesen*” (PD, 49)

anyja iránt, mert nem lelt benne semmiféle erényt, amit megtanulhatott volna, vagy isteni adományt, amit utánozhatott volna. Majd valahol Mario halála környékén kihalt belőle a szeretet és az illendőség is, míg nem végül legnagyobb ellenségének tekintette anyját.

A hatodik fejezetben Pascual kinéz cellája ablakából és egy boldog családot lát, amely totális ellentéte az övének, de mégis valamiért sajátjára emlékezteti és sóvárogni kezd egy hasonló családi élet után. Bár később lehetősége lett volna egy boldog család megalapítására, hiszen mindkét feleségéről szeretettel ír, és sok reményt fűz gyermekei születéséhez is, de hol a sors szólt közbe, hol anyja akadályozta boldogságában.

Édes Anna családjáról nem sok szó esik a regényben, annyit tudunk, hogy apja távol él tőle, anyja pedig már meghalt. Van még egy mostohája és egy bátyja, de egyikükkel sem tartja a kapcsolatot. Szeretője nincsen és Ficsorékon kívül nem sok mindenkit ismer. Ennek Vizyné nagyon örül, mert elszigetelheti Annát a világtól, úgy veszi, hogy csakis ő rendelkezik felette (*„Igen. Ez az Anna. Az én Annám.”* (ÉA, 73)), egy későbbi fejezetben így beszél róla: *„Szeretője nincs. A családját nem is láttam. Árvalány.”* (ÉA, 75). Feltételezhető, hogy elhunyt édesanyjával jobb kapcsolata volt, mert nehezen, elcsukló hangon beszél haláláról. Annának tehát – csakúgy, mint Pascualnak – távolról sem adatott meg a boldog családi élet, ami negatívan járult hozzá lelki fejlődéséhez.

A tárgyaláson apja és mostohája vallomásából lehet következtetni arra, hogy Anna gyerekkora is problémákkal teli volt, és hogy sem apjától, sem mostohájától nem kapott szeretet. Apja szerint a lánya mindig ilyen volt, engedetlen és szófogadatlan, otthon is sok bajt csinált. Mostohája pedig emlékszik rá, hogy az Anna egyszer majdnem hozzávágta a sarlót, talán őt is megöli, ha az apja közbe nem veti magát. Ez teljesen ellentmond annak, ahogyan Annát megismerhettük, és ahogyan Vizyénél, illetve előző helyén viselkedett. Ezért az az érzésünk támad, hogy az apa és a mostoha színészkednek, nem mondanak igazat (apja *„folyton az élete párjára sandított az egyik hibás szemével, melyben alázat és ravaszság tükröződött”, „hangját túllontúl nyekergővé változtatta”* (ÉA, 181)). De nemcsak az apa és a mostoha próbálta rossz színben feltüntetni Annát, távolabbi rokonai, Ficsor és felesége is ellene vallottak. Véleményük, vagy legalábbis az, amit mondani mertek, jelentősen megváltozott a néhány hónap alatt. Mikor beajánlották Annát Vizynének, úgy nyilatkoztak róla, hogy *„olyan lány az, hogy meg kellene aranyozni a kezét”* (ÉA, 39). Ehhez képest a tárgyaláson már gyanúsnak, fifikásnak, búsulónak írták le, aki azzal fenyegetőzött egyszer, hogy felgyújtja az egész házat. Összességében elmondhatjuk, hogy Annától minden családtagja elfordult.

3.3.1. Anyaság, anya és gyermek kapcsolata

Kutatások kimutatták, hogy „*az antiszociális serdülők s a bűnöző felnőttek között feltűnően sok az olyan ember, aki gyermekkorában anya nélkül vagy anyai szeretet nélkül nevelkedett*”.¹⁷ Természetesen nem lehet felmenteni Pascualt csupán azért, mert *egy elfajzott anya elfajzott fia volt*¹⁸, az azonban kétségtelen, hogy lelki fejlődését nagyban meghatározta az anyai szeretet hiánya, sőt anyjának kegyetlensége. „*R. Spitz nagy jelentőséget tulajdonított az anya-gyerek kapcsolatnak a gyermek személyiségfejlődésében. Spitz szerint az anya személyiségzavarai negatívan visszatükröződnek a gyermekben, akire ez káros pszichológiai hatással van*”.¹⁹ Pascual anyjából nemcsak a feltétlen anyai szeretet hiányzott, amelyet fiának ki sem kellett volna érdemelnie, de azzal a képességgel sem rendelkezett, hogy „*a gyerekebe beletáplálja az életszeretetet, azt az egész életre kiható érzést, hogy jó itt a földön élni, jó, hogy megszületett*”.²⁰ Amikor Pascual anyja mellett áll, készen arra, hogy halálra sebezze őt késével, azzal próbálja önmaga előtt igazolni tettét, hogy anyja csak rosszat tett vele, nem köszönhet neki semmit („*...végül is az anyám volt, az az asszony, aki a világra hozott, már csak azért is meg kellett volna bocsátanom neki... Nem; nem kegyelmezhetek neki csak azért, mert megszült. Semmi jót nem tett velem azzal, hogy a világra hozott, az ég világon semmit...*” (PD, 181-182).

Mi örömet lelhetett volna Pascual az életben, ha anyja és apja részéről is azt látta, hogy nyomorúságos életükből nem találnak kiutat? Erich Fromm hangsúlyozza, hogy a »jó szülőnek« nemcsak féltő szeretettel nevelő anyának és gondoskodó apának kell lennie, hanem boldog embernek is.²¹ A régebbi családmodellekben az apai szeretet még nem kapott akkora hangsúlyt, mint manapság, az apának más szerepe volt. Ezért érezhettük Pascual történetéből, hogy apjával szemben sokkal elnézőbb volt, hiszen tőle nem a szeretetet és gondoskodást várta. D. H. Malan szerint „*az apához fűződő szeretet intenzitása és mélysége gyakran felér az anya és a fiú közötti érzéssel [...] Egy fiúnak szüksége van az apa szeretetére, támogatására és fizikai közelségére — egy olyan apamodellre, amely a férfi mivolttal kapcsolatos érzéseit alapozhatja*.”²² Láthattuk, hogy Pascual apja nagyrészt eleget tett az apaszerepnek, fia nem

¹⁷ Szentí Tibor: *A szeretet*. (V. füzet) Szeged-Hódmezővásárhely, 1994. 33. o. mek.oszk.hu/08900/08971/08971.pdf, letöltés ideje: 2014/10/05

¹⁸ Gonzalo Sobejano: „Reflexiones sobre *La familia de Pascual Duarte*”, Teledebate CELA sobre "La familia de Pascual Duarte", de Camilo José Cela <http://www.xtec.cat/~rsalvo/cela/dossier/1.htm>, letöltés ideje: 2014/09/28

¹⁹ Szentí: i. m., 38. o.

²⁰ Uo. 21. o.

²¹ Uo. 22. o.

²² D. H. Malan: *Egyéni dinamikus pszichoterápia*. Budapest, 1989. in: Szentí Tibor: i. m.

vonhatta kétségbe erejét, férfiasságát, amely követendő példa lett számára. Sőt mi több, Rosario születésénél meglátta benne azt a gyengédséget, amelyet anyjában sosem.

Habár más megközelítésben – azaz nem a főhős édesanyjáról van szó –, de az *Édes Annában* is nagyon erősen jelen vannak anyai viselkedésformák. Vizyné gyászolja elvesztett kislányát, láthatóan nem tud megbirkózni a gyermektelenséggel, ezért, mintegy pótcselekvésként, a cseléd-kérdés tölti ki mindennapjait. Mániákusnak tűnő módon kaparintja meg Annát, kilesi, idealizálja és mindent megtesz, hogy uralkodjon felette. Ezek után, amikor Anna már náluk szolgál, Vizyné, de még Víz is valahol mélyen úgy érzi, hogy Anna lehetne családtag, pótolhatná elvesztett lányukat. Erre az elfojtott vágyra utal a következő részlet: *„Olykor pedig incselkedett velük egy gunyoros, viszkető érzés is, hogy boruljanak keblére, köszönjék meg neki ezt a jótéteményt, vagy talán menjenek el együtt fényképészhez, de titokban és éjjel, s fotografáltassák le magukat hármasan, mint egy családot...”* (ÉA, 70).

De nemcsak Víz érzékelték ezt a különös, már-már betegesnek mondható kötődést, hanem az idő múlásával már Anna is úgy viselkedett, mintha Vizynében anyját látná, s elkezdte néhány szokását utánózni (*„A haját már egészen úgy simította végig, mint Vizyné, s az ismerősök, mikor telefonoztak, gyakran nem tudták, hogy az ő hangját hallják-e vagy az asszonyáét.”* (ÉA, 148)). Míg Anna örömet leli abban, hogy hasonlít Vizynére, addig Pascual irtózik attól, hogy anyjához hasonlítson (*„senkit sem gyűlöl az ember ádázabban, mint azt, akihez hasonlít, mert odáig jut, hogy megundorodik attól a hasonlóságtól”* (PD, 57)). Ugyanakkor Anna nemcsak lányként, de két esetben anyaként is viselkedik. Egy csirkét nevelget épp olyan gondoskodással, mint ahogy egy anya gyermekét: kis tálkából itatta, morzsával etette, becézgette, éjszaka pedig a csirke az ágyára szállt, a lábánál aludt. Másik „anyaélményét” Bandika nevelőnőjeként szerezte, akivel többet foglalkozott, mint annak saját anyja (*„Rohant a fiúcska után, aki a kerekeskút kávája körül csintalankodott, elkapta a fiúcska kezét, megfenyítette, aztán szeretettel karjára kapta, többször megcsókolta.”* (ÉA, 41)).

3.3.2. A gyermekek elvesztése

Feltételezhetően Pascualban és Édes Annában is élt a vágy, hogy szülők lehessenek. Pascual reményteljesen várta gyermekei születését, Anna pedig ha nem is lett saját gyermeke, mégis kipróbálhatta magát anya-szerepben, hiszen teljes odaadással nevelte Bandikát és Pistikét. *„[Bandika] Őlébe ült annak, akit egykor mindenkinél jobban szeretett, s harmadféléves korában nem Annának, hanem Anyjának nevezte.”* (ÉA, 86). Mindkettőben

feléledt ez a természetes emberi ösztön, ezért mind Pascualnak, mind Annának nagy traumát okozhatott gyermekeik elvesztése. Pascual első felesége, Lola elvetélt, majd második gyermekét pár hónapos korában megfújta egy hideg szél és meghalt. Ahogyan az Pascual szavaiból kiderült, a férfi nem tudja feldolgozni a gyászt, ezért elviselhetetlen számára hallgatni, ahogy az asszonyok siránkoznak.

Édes Anna is bizonyára veszteségként éli meg, hogy ott kellett hagynia Bandikát, ráadásul, amikor egyszer ajándékot visz neki, a kisfiún látszik, hogy már nem ismeri meg, nem emlékszik az őket összekötő mesére sem. Mikor pedig később teherbe esik Jancsi úrfi ráveszi, hogy vegye be a vetélést előidéző gyógyszert. Látszólag Annát nem viseli meg a dolog, gondolkodás nélkül megteszi, amit az úrfi mond neki, de ez is egyike lesz elfojtott és kitörésre váró érzelmeinek.

3.4. Remények

A sok szenvedés közepette néha felcsillan egy reménysugár, amely kiutat jelenthet főhőseinknek nyomorúságos életükből, amelybe bizonyos mértékig már beletörődtek. Mégis talán ezekkel a próbálkozásokkal elkerülhették volna azt a borzalmas véget, ami rájuk várt. Pascualban több remény is ébredt, többször is úgy érezte, hogy most változtathat életén, és talán minden jóra fordul. Amikor megtudja, hogy felesége gyermeket vár nagy lelkesedés fogja el: „...*fel akartam nevelni, s azzal áltattam magam, hogy rendes embert faragok belőle.*” (PD, 71). Talán úgy gondolta, hogy fia nevelése közben helyrehozhatja saját hibáit, és szülei hibáit is, meg akarta neki adni azt a szeretetet, amelyet ő nem kapott meg. Amikor nem bírta tovább elviselni az asszonyok gyászatát, az otthoni körülményeket elhatározta, hogy megszökik, és új életet kezd Amerikában. Először Madridban töltött el egy kis időt, majd La Coruñában szeretett volna hajóra szállni, de nem volt elég pénze, sőt néha honvágy fogta el, ezért két év után hazatért. Egyik legnagyobb bűneként emlegeti ezt a szökést, valamint azt, hogy magára hagyta feleségét, aki eközben hűtlen volt hozzá.

Pascual újból úgy érzi, hogy tiszta lappal indul, amikor jó magaviselete miatt kiengedik a börtönből, s minden, ami addig annyira elviselhetetlen volt számára megszépül, mintha csak egy másik világba térne vissza. Hazafelé készülve reménykedik az újrakezdésben: „*vissza a falumba, vissza az otthonomba, amely úgy ragyog a napfényben, akár egy ékszer, vissza a családomhoz... vissza anyámhoz, akinek három év alatt Isten talán meglágyította a szívét*” (PD, 157). Biztosra veszi, hogy őt otthon mindenki várja, szereti és

megbocsátanak bűneiért.²³ Otthon azonban nagy csalódás fogadja: a bakter fittyet hány szabadságára, anyja pedig nagyon ridegen, sőt ellenségesen fogadja, olyannyira, hogy Pascual nem hisz a fülének. A dolgokat tetézi, hogy Rosario húga, akivel leginkább várta a találkozást, nincs otthon.

Az utolsó reménysugarat Esperanza jelenti (akinek neve szintén reményt jelent). Ő lesz Pascual második felesége, és egy kis időre úgy tűnik, hogy a férfi Esperanza mellett megtalálja végre a boldogságot, de az anyja ezt is beárnyékolja, ugyanúgy mesterkedik, gonoszkodik, mint azelőtt: „*A feleségemet ugyan megtúrta a háznál, de látni se bírta, és egyáltalán nem titkolta, hogy mennyire gyűlöli Esperanzát.*” (PD, 174). Esperanza sem bírja tovább elviselni a kialakult helyzetet Pascual anyjával, és azt mondja férjének, hogy „*nincs más megoldás, mint földet rakni közibénk*” (PD, 174). Ez a mondat adja meg Pascualnak az utolsó lökést végzetes elhatározásához.

Édes Anna munkája miatt sokkal kiszolgáltatottabb volt, s a menekülésre összesen kétszer lett volna lehetősége. Először, mikor nagybátyja elviszi Vizynéhez, Anna legszívesebben futásnak eredne, de nem tud utat adni legbensőbb tiltakozásának. Vizyné később korlátozta abban is, hogy a többi családlánnyal ápoljon kapcsolatot, mert nem akarta, hogy az ő tökéletes cselédjét rossz benyomások ériék, és netán öntudatra ébredjen. Annának már csak egy lehetősége lett volna, hogy ott hagyja Vizyékét és máshol új életet kezdjen. Báthory úr, a kéményseprő feleségül kérte, el is vitte egyszer magához, hogy megnézzé, milyen lenne a ház, még a lányának is bemutatta. Anna hosszas gondolkodás után eldöntötte, hogy elfogadja a férfi ajánlatát, és bejelentette felmondását Vizynének. Az asszony azonban nem bírta elviselni a legjobb cseléd elvesztését, akihez addigra már valami betegesnek tetsző kapcsolat fűzte, és ágynak esett. Ez a betegség manipulálásra szolgált, így próbált hatni a lányra, akiről tudta, hogy lelkiismerete megakadályozza abban, hogy egy ilyen nehéz helyzetben magára hagyja Vizynét („*Jogában van... mehet... itt hagyhat, a tél közepén, magamra...*” (ÉA, 146)). Felettes-énje, a szociális szerep, amelyet betölt, az viszi vesztébe, hiszen a jó cseléd nem hagyhatja magára megbetegedett asszonyát.²⁴

Bár ez a regényből nem derül ki pontosan, de feltehető, hogy Anna Jancsi úrfihoz is fűz reményeket, és néhány gondolat erejéig elhiszi, hogy a férfi viszont szereti őt. „*Nem bírt elaludni addig, amíg az úrfi léptei el nem hangzottak a szalonban. Minden éjszaka várta. És nappal is folyton várta. Várta őt, és várt valamit. Talán azt, hogy egyszer majd egy nyájas*

²³ Ez a rész Ady Endre *Hazamegyek a falumba* című versét idézi: „*Vagyok tékozló és eretnek, / De ott engem szánnak, szeretnek. / Engem az én falum vár.*” in: Ady Endre összes versei I. kötet, Budapest, Osiris-Századvég, 1994. 139. o.

²⁴ Lengyel: i. m.

szót szól hozzá, vagy rámosolyog, vagy legalább kér tőle ezt-azt.” (ÉA, 122). Az is nagyon bántotta, hogy a férfi haragszik rá, amiért teherbe esett, s nagyon megkönnyebbült, amikor az úrfi távozáskor sült gesztenyét adott neki, mert ebből tudta, hogy már nem haragszik.

Minden próbálkozás és remény ellenére Édes Anna és Pascual Duarte számára ugyanaz jelentette végül az egyetlen kiutat, mégpedig a gyilkosság. Azoknak a személyeknek a meggyilkolása, akik börtönbe zárták őket és megfosztották őket a boldogságtól, egy kedvezőbb élet lehetőségétől. Egyszerűen nincs más megoldás a problémájukra, ahogy Pascual írja *„ez végzettszerű volt, olyan, aminek be kellett következnie és be is következik, és amit nekem kell végrehajtanom”* (PD, 178). Nem számíthattak már ekkor külső segítségre, saját maguknak kellett cselekedni és leszámolni az ellenséggel.

3.5. Az irgalom

Míg Kosztolányi regényében Moviszter doktor az irgalom megtestesítője, az orvos szerepét a spanyol regényben Rosario tölti be. A kulcsgondolatok az irgalomról az Édes Annában a Tatár és Moviszter közötti beszélgetés során hangzanak el. Abban mindenki egyetért, hogy az emberek között nincs egyenlőség, mindig lesznek urak és mindig lesznek cselédek. Tatár szerint ez így is van jól, és nincs mit tenni. Moviszter azonban úgy gondolja, hogy az egyetlen megoldás az irgalom, mert van egy ország, ahol mindenki szolga és úr egyszerre, ez pedig Krisztus országa. Még azt is hozzáteszi, hogy a földön ez megvalósíthatatlan, de elég, ha legbelül így gondoljuk. Moviszter egyenlő emberként ismeri el a cselédek is, és bár Tatár kérdésére válaszolva azt mondja, hogy nem ültetné oda cselédjét az asztalához – mert az komédia lenne, és a cseléd nem is tart rá igényt –, de lélekben mindig az ő asztalánál ül az ő cselédje.

Moviszter irgalmassága a mű végén is megjelenik, amikor a tárgyaláson Anna védelmére kel. Az öreg, fájdalomtól elgyötört orvos a szívéből vall, s lelkiismerete megköveteli, hogy úgy kiáltson, mint az öskeresztények hősi papjai, irgalmat követelve a gyarló embernek. Vallomásában elmondja, hogy Vizek ridegen, szeretet nélkül, szívtelenül bántak Annával, *„nem úgy bántak vele, mint egy emberrel, hanem mint egy géppel. Embertelenül bántak vele.”* (ÉA, 193). Korábbi, Tatárral folytatott eszmecserejének megfelelően Moviszter a bírót a földi igazságszolgáltatás képviselőjének tekintette, aki közeledik az isteni igazságszolgáltatás felé.

Pascual Rosarióban látja meg azt a könyörületességet és irgalmasságot, amelyet hiányolt az emberekből, és legfőképpen anyjából. A regény egyik legmeghatóbb jelenete,

amikor Rosario felvette a magára hagyott, saját vérében fetregő Mariót és betette a dagasztóteknőbe. Pascual ekkor fedezte fel benne azokat az értékeket, amelyeket valószínűleg anyjától várt volna: a szeretetet és gyengédséget („*Sose láttam olyan gyönyörűnek azt a lányt, mint akkor, égszínkéék ruha volt rajta, és igazi anyának látszott, pedig sose volt gyereke, s később se lett...*” (PD, 52)). Rosario az, aki feloldozza Pascualt, amikor a nagy gyász közepette felesége és anyja igazságtalanul Pascualt okolják fia haláláért. „*Sose gondoltam volna, hogy kárhozott ember vagyok.*”, mondja Pascual húgának, s Rosario így felel: „*Nem vagy az.*” (PD, 115).

3.6. A szexualitás kérdése

Freud szerint a szexualitás az embert alapvetően mozgóerő, amely a személyiség fejlődése során több szakaszon megy keresztül, és nagyon sokszor elfojtódik. Természetesen a dolgozatnak nem célja főhőseink pszichoanalízise, de mindkét történetben felfigyelhetünk a szexualitás erőteljes jelenlétére. Pascual többször kinyilvánítja, hogy mit tart férfiasnak és mit nem, mik azok a viselkedési formák, amelyek nem méltók az erősebbik nemhez. Első felesége, Lola és az ellenfélnek tekintett Nyalka is többször utal arra, hogy Pascual nem igazi férfi. Mivel ez a téma ilyen nagy erővel jelen van a műben, következtethetünk arra, hogy Pascualnak voltak gondjai ezen a téren, és ez nemcsak neki okozott frusztrációt, de környezetének is feltűnt.

Pascual például a horgászatot nem tartja férfihoz illő időtöltésnek, ezért ő inkább vadászni szokott, mert az már sokkal inkább az. Nyalka minden találkozásuk alkalmával provokálja Pascualt, ő pedig mindig bizonygatni próbálja, hogy mennyire férfi („*Én talpig férfi vagyok, nem szoktam szaporítani a szót.*” (PD, 42)). Pascual minden bizonygatása ellenére Nyalka később ezt mondja Rosariónak: „*Tudod, hogy a bátyád nem igazi férfi?*” (PD, 44).

Pascual önbizalomhiányáról árulkodik az is, hogy Lola már régóta tetszett neki, de csak nagyon nehezen szánta rá magát az első lépésre. Attól félt, hogy a lány lenézi őt, és ezért mindig erőt vett rajta a félénkség. Amikor viszont végre rászánta magát a közeledésre Lola megsértette azzal, hogy azt mondta neki „*Olyan vagy, mint a kisöcséd*” (PD, 63). A férfi ekkor túlkompenzál, bebizonyítva férfiasságát erőszakosan bánik Lolával („*Haraptam, haraptam, míg ki nem serkent a vére, míg meg nem adta magát, míg olyan nem lett, mint egy kezes kanca.*” (PD, 63)). Pascual úgy tűnik, ezzel eléri célját, mert Lola reakciója az erőszakra a következő: „*Nem is vagy te olyan, mint a kisöcséd...! Kész férfi vagy...!*” (PD, 63). Pascual

azonban egy dologban mégis engedékenynek tűnik, s bár egy valamire való férfiember nem fakadhat sírva csak úgy, mint az asszonyok, Pascual mégsem szégyelli, amikor – anyjával ellentétben – megsiratja Mariót.

Édes Anna esetében nem lehet kétségünk afelől, hogy a Jancsival való kapcsolata nagy hatást gyakorolt a lányra, még akkor is, ha ez a regényben nincs kihangsúlyozva. Az a három napig tartó mesevilág járult hozzá ahhoz, hogy Anna öntudatra ébredjen, hiszen ezek után már nem tud visszailleszkedni a régi rendbe, amit eddig teljességgel elfogadott. Csak ez után a szerelmi kaland után jön rá, hogy más is lehetne, mint egy tökéletes cseléd. Ő is szembesül gép mivoltával (amit környezete már ez előtt is érzékelt), és miután meglátta magában a szeretőt, már nem tud újra azonosulni az előbbivel. Anna addigi rendje teljesen felborul, sőt, ebben a kapcsolatban néhány napra ő kerekedik felül. Minden jel arra utal, hogy már az első együttlét sem jöhetett volna létre, ha azt Anna nem akarja. A férfi-nő szerepek felcserélődnek, Jancsi sír a kezdeti elutasítás miatt, Anna pedig úgy dönt, hogy ő akarja ezt a férfit, megragadja a nyakát, és végső soron ő veszi el a férfi szüzességét, nem fordítva.²⁵

Anna ebben a jelenetben minden tekintetben Jancsi felett áll, fizikailag is erősebb („*rettenetes erős volt ez a kis parasztlány*” (ÉA, 110)) és már azt sem tartja tiszteletben, hogy Jancsi társadalmilag felette áll („*Nini, nem is úrfizta. Úgy látszott, hogy egészen úrrá lett az ágyban.*” (ÉA, 110)). Ez a szerelmi viszony, amely visszafordíthatatlanul felforgatta Anna életét, azonban keserű csalódással végződik, a cselédlány először magzatát, majd a szeretett férfit is elveszíti. Bár Anna érzelmei a vetéléssel kapcsolatban nem jutnak kifejezésre, mégis feltehetően nehezen éli meg. Erről árulkodik már a fejezet címe is (*Valami nagyon keserű*), és hogy Anna sem tud mást mondani az egésztől, csak hogy „*nagyon keserű volt. Olyan keserű volt.*” (ÉA, 127).

3.7. Büntudat és lelkiismeret

Felmerül a kérdés, hogy Pascualt és Édes Annát mardossa-e az a büntudat, amely egyértelműen megjelent például Lady Macbethnél, Ágnes asszonynál vagy Raszkolnyikovnál? Pascual sokszor tesz említést a büntudatról, a lelkiismeret furdalásáról és a megtisztulásról. Már a prológosban szereplő Don Joaquín Barrera úrnak írt levelében megírja, hogy azért vetette papírra történetét, mert könnyíteni szeretne lelkiismeretén ezzel a vezekléssel felérő nyilvános gyónással. Saját bevallása szerint jó szándékkal írja meg

²⁵ Kemenes Géfin László, Jolanta Jastrzębska: *Erotika a huszadik századi magyar regényben: 1911-1947*. Budapest, Kortárs Kiadó, 1998. 98. o.

történetét, hogy abból más is tanulhasson, és ne kövessen el hasonló hibákat. Van azonban egy másik célja is a gyónásnak, mégpedig a megtisztulás. Többször is úgy tűnik, hogy Pascualnak igenis fontos, hogy beismerje bűneit és feloldozást nyerjen („*Meggyóntam, és olyan könnyűnek, nyugodtnak éreztem magam, mint egy forró fürdő után.*” (PD, 76), „*Úgy érzem, megkönnyebbültem egy kicsit, hogy elmondtam, mi mindent éltem át, sőt olykor a lelkiismeretem se bánt*” (PD, 9)).

Pascualban nem minden tette ébreszt büntudatot. Zacarias megsebesítése miatt, vagy azért, mert megölte Nyalkát, holott megígérte feleségének, hogy nem bántja, érez ugyan megbánást, más bűnei miatt azonban nem furdalja a lelkiismeret. Az anyja ellen elkövetett gyilkosságot „jogosnak” érzi, és amikor a borzalmas tette készül így nyugtatja magát: „*Nem fog furdalni a lelkiismeret: nem lesz, miért. A lelkiismeret csak akkor mardos, ha valami igazságtalanságot követ el az ember*” (PD, 179). Mégis nehezen dolgozza fel gatzetteit, gonosz múltja (vagy gonosz, kárhozott mivolta) miatt nem tud megbékélni önmagával.

Az *Édes Annában* hiányzik a gyilkosság katartikus hatása, a büntudat. Tény és való, hogy nem jelenik meg konkrétan, de lehet, hogy csak Kosztolányi nem hagy rá elég időt, hogy kifejlődjön. Anna nem tervezte ki előre a gyilkosságot, és érezni lehet, hogy zavarodott, amikor elköveti, nem is tudja, hogy mit csinál, egyszerűen csak meg kell tennie. Anna arcán nem volt rémület, amikor megtalálták, ő sem értette, hogy miért tette, amit tett.

3.8. A két gyilkosság összehasonlítása

Édes Anna és Vizyné közötti viszonyt bizonyos szempontból tekinthetjük anya-lánya kapcsolatnak, hiszen mind az asszony, mind a lány részéről voltak arra utaló jelek, hogy bennük ilyen jellegű kötődés alakult ki. Végző soron tehát – bár Anna esetében áttételesen – mindkét főhősünk anyja ellen követte el a gyilkosságot. Az is igaz, hogy Annának és Pascualnak is hasonló indítékai voltak az emberölés elkövetésére. Pascual édesanyja embertelen módon bánt a fiával, éppúgy, mint Vizyné a cselédjével, bár utóbbi valószínűleg szeretetét, beteges ragaszkodását fejezte ki ezzel. Az viszont bizonyos, hogy mindkét „anya” „gyermeke” boldogságának útjában állt, megkeserítették életüket, így Pascual és Édes Anna is az egyetlen megoldást a gyilkosságban látta, másképpen nem tudtak kitörni nyomorúságos helyzetükből.

Mindkét regényben megjelennek a gyilkosságokat megelőző bizonyos vészjósló jelek. Pascual többször is felhívja a figyelmet ezekre a baljós dolgokra, visszatérő motívum például a bagoly („*Egy bagoly ült a fán – baljós madár -, s rejtélyesen huhogott.*” (PD, 92)) és a

temető. Az *Édes Annában* ilyennek tekinthetjük a felborult széket („Egyszerre oly zaj dördült végig a földült szobákon, mintha pisztollyal lőtték volna.” (ÉA, 164)), majd vonyít a Hattyú, a szomszéd kutyája, szinte megadva a jelet a gyilkosságra. A feszültség egyre fokozódik, Anna ide-oda lépeget, csak úgy falja a rántott csirkecombot és a süteményt. Amit Anna a gyilkosság előtt csinál, az teljesen ellentmond jellemének, hiszen addig alig evett, ráadásul egyszer a süteményt nyíltan visszautasította. Valahol ezen a ponton kettéhasad Anna tudata, és többé már nem az a tökéletes és igény nélküli cseléd, hanem éppen ellenkezőleg, elkezd kielégíteni tudattalanjába száműzött vágyait, mohón eszik, majd gazdája megölésével felszabadítja magát.

Anna azonban, Pascuallal ellentétben, nem készül a gyilkosságra, a benne felgyülemlett feszültség váratlanul tör a felszínre, és valószínűleg ez őt magát is meglepetésként éri. Ezzel szemben Pascual örömét leli a gyilkosság előkészítésében („legalább olyan számítgatással, töprengéssel és örömmel terveltem ki, mint ahogy egy paraszt végiggondolja egy búzatábla sorsát”, „minden alaposan elő volt készítve” (PD, 178)) és elérkezett a várva vált alkalom, hogy véghezvigye tervét. Mégis van egy kis nehézség a kivitelezésben, mert Pascual sokáig képtelen megtenni azt, amire annyira készült. Egy óráig áll anyja ágya mellett, bármennyire is akarja képtelen megölni, és eljut odáig, hogy visszakozik, ki akar menni a szobából. A kőpadló azonban megcsikordul és anyja felébred, így nincs mit tenni, végre kell hajtania a gyilkosságot. Mivel az asszony minden erejével védekezik, szörnyű csatát vívnak, míg végül Pascual a torkába döfi a kést.

Anna ezzel szemben nem sokat teketóriázik, bemegy Vizyné szobájába, az ágya szélére ül, és amikor az asszony felébred egy határozott mozdulattal megfogja a karját és szívébe szúrja a kést. Vizyné egyetlen kísérletet tesz a védekezésre, de azt is olyan groteszk módon, hogy abban egyszerre benne van minden szeretet és keserűség, amely a kettőjük kapcsolatára jellemző („Vizyné a még szabad karjával a leány nyakához kapott, hogy eltaszítsa, ellenben oly ügyetlenül lökte el, hogy csak még jobban magához szorította, valósággal ölelte már.” (ÉA, 165)). Annát később hiába faggatják indítékáról, nem tudja megmagyarázni, hogy miért követte el a gyilkosságot („Ő sem értette, hogy miért tette, de ő elkövette, amit tett, és minthogy már elkövette, ott belül, mélyen, nagyon mélyen bizonyára lehetett valami, amiért föltétlenül, szükségszerűen meg kellett tennie.” (ÉA, 170)). Pascual a tizenkettedik fejezetben szinte ugyanezt az állapotot írja le: „Az ember nem gondolkozik, amikor öl, ezt már alaposan kitapasztaltam; olykor nem is akar ölni. Csak gyűlöl, iszonyúan, ádázul gyűlöl, aztán kinyitja a kést, s mezítláb, a késsel a kezében odalopakodik az ágyhoz, ahol az ellenség alszik. Éjszaka van, de az ablakon besüt a hold; jól lehet látni. Az ágyon ott

fekszik a halott, az, aki mindjárt meg fog halni. Az ember ránéz, hallja a lélegzését; az meg se mozdul, nyugodt, mintha semmi se készülődne ellene.”(PD, 117). Bár jelentőséggel különösebben nem bír, de érdekes, hogy mindkét történetben a gyilkosság éjszakáján feltételezhetően telihold van: „*az ablakon besüt a hold*” (PD, 117), „*a szomszédban egy kutya vonított a teleholdra*” (ÉA, 164).

A gyilkosság tehát Pascual és Édes Anna számára is a kiutat jelentette gyötrelmes helyzetükből, és talán még a börtön is kellemesebb alternatíva számukra annál, minthogy életüket ilyen körülmények között folytassák. Pascual szavaiból kiderül, hogy egyedül a börtönben tudott jó úton járni, és azt tekinti a legrosszabb dolognak, ami vele történt, hogy kiengedték a börtönből („*Azt hitték, hogy valami nagyon jót tesznek velem, pedig örökre tönkretettek.*” (PD, 156)). Így vissza kellett térnie az életbe, tovább harcolni és tovább túrni az embereket. Édes Anna számára sem volt olyan szörnyű hely a börtön, mint ahogy azt ő elképzelte: már a bilincs is egészen új volt, még fényes is... vastagabbnak gondolta, meg rozsdásnak, valami ormóttan golyóbissal a végén, a cella pedig világosabb és nagyobb volt, mint az ő konyhája.

3.9. Miért gyilkol Édes Anna, miért öldös Pascual?

Elizabeth Scarlett tanulmányában²⁶ két fajta megközelítésből elemzi Pascual gyilkos hajlamát. Szerinte Pascual bűneit értelmezhetjük a polgárháború és a világháborúk kollektív erőszakára adott válaszként, de a főhős magatartását vizsgálhatjuk úgy is, mint egy pszichopatóáét. Ez utóbbit összekapcsolja egy nagyon érdekes elképzeléssel, miszerint Pascual karaktere a sorozatgyilkosok jellemét idézi. Éppúgy, mint a sorozatgyilkosok, Pascual is először védtelen állatokat öl, majd embereket. Először leszúrja a kancát (aki ledobta Lolát, és emiatt a nő elvetélt), majd lelövi kutyáját, aztán összezúzza riválisát. Elképzelhető, hogy ő végzett feleségével is, majd anyjával és végül Don Jesús Gonzálezzel. Pascual családi háttere szintén bír a sorozatgyilkosok családjára jellemző vonásokkal: alkoholizmus, az apa hiánya, az erővel való visszaélés, a családtagok által elkövetett bűnök és a szegénység.

Egy másik ilyen közös jellemző a kontraszt az intelligencia és a brutális tettek között. Az intelligens bűnelkövető neheztel azon embertársaira, akik ugyanakkora vagy kisebb szellemi képességek birtokában többet értek el nála, miközben hiányzik belőlük a méltóság. Erre utalhat, amikor Pascual távolról figyeli a városi fényeket és úgy gondolja, hogy a

²⁶ Elizabeth Scarlett: „Pascual Duarte y los asesinos en serie”, Actas del XII Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas 21-26 de agosto de 1995, Birmingham, vol. 5
http://cvc.cervantes.es/literatura/aih/pdf/12/aih_12_5_037.pdf, letöltés ideje: 2014/09/07

városiak olyasmiről beszélnek, ami már neki is eszébe jutott, tehát nem okosabbak nála, egyszerűen csak jobb helyzetben vannak. Ahhoz képest, hogy Pascual tizenkét éves korában ott hagyta az iskolát, irományának stílusa műveltségről és egyfajta szépérzékről árulkodik. Elnézést kér például az olyan illetlen kifejezések használatáért, mint a „disznó” és a „far”.

Összességében viszont Scarlett úgy gondolja, hogy Pascual nem tartozik teljesen a sorozatgyilkosok kategóriájába, tetteit inkább pszichológiai oldalról kell megközelíteni. Carlos Jerez-Farrán²⁷ Pascualt a „düh gyermekeként” identifikálja, és kitér arra is, hogy a Franco-korszak alatt több ilyen „dühös gyermek” jelent meg a spanyol irodalomban és filmtörténetben. Pascual maga is sokszor bevallja, hogy valami elviselhetetlen harag kerítette hatalmába, és ha engedett volna ennek, akkor még több gáztettet követett volna el. A Pascualban felgyülemlett indulatok olykor váratlanul törtek a felszínre, mint például kutyája megölésekor. Pöttömmel jól megértették egymást, hűséges társra lelt benne, beszélt is hozzá. Ez a jó kapcsolat azonban egyik pillanatról a másikra megváltozott: *„egyre csak engem nézett azzal a tágra nyílt, gesztenyebarna szemecskéjével”* (PD, 23), de *„mintha egyszerre csak vádolna valamivel, és attól a tekintettől úgy felforrt a vérem, hogy úgy éreztem, dühömben ölni tudnék”* (PD, 23). Pascual nem bírta tovább elviselni az állat szúrós tekintetét, és kétszer rálőtt. Pascual akkor is dühbe gurul, amikor Don Manuel (a pap) kétértelmű megjegyzést tesz rá: *„erre engem úgy elöntött a méreg, hogy Isten a tanúm, a legszívesebben megfojtottam volna azt a papot”* (PD, 48).

Jerez-Farrán szerint a gyilkos ösztönt Pascualban az okozza, hogy fenn akarja tartani abszolút férfiasságát a nyilvánvaló gazdasági és társadalmi tehetetlenség ellenére is. A társadalmi egyenlőtlenség és igazságtalanság egy állandó frusztrációt okoz a szegényebb rétegek számára. Bár Don Jesús személy szerint nem ártott Pascualnak, de a pozíció, amit elfoglalt elég volt ahhoz, hogy Pascual ellenséggént tekintsen rá. Ez az utolsó erőszakos gyilkosság áll a legközelebb a mai társadalom emberének féltelméhez: csupán azért, mert létezőnk, bármikor célpontjává válhatunk egy embertársunk féktelen haragjának. Ez a gondolat fellelhető az *Édes Annában* is, amikor a gyilkosság után eluralkodik a rémület és Moviszterné azt mondja: *„Érthetetlen. Az ember félni kezd, nem tudja kikkel él együtt.”* (ÉA, 174).

Nemcsak Pascual, de Édes Anna egyik indítéka is lehetett az emberi méltóság visszaállítása. A sorozatos megaláztatások, az, hogy úgy bántak vele, mint egy géppel, bosszút kívánt. Ennek megfelelően Anna elfojtott sérelmei kiszabadultak, felettes-énje

²⁷ Carlos Jerez-Farrán: „Pascual Duarte y la susceptibilidad viril”, *Hispanófila*, 32, 2 (1989), 47-63. in: Elizabeth Scarlett: i. m.

elveszítette az irányítást ösztön-énje felett és régóta tudattalanjába zárt vágyait gazdájának megölésével elégítette ki. Az igazságtalanság, a társadalmi viszonyok és szerepek (habár látszólag ez ellen Anna sosem tiltakozott) elviselhetetlenné váltak. Ha ezt a társadalmi rend elleni lázadást tekintjük a gyilkosság okának, akkor az sem lehet véletlen, hogy a végzetes éjszaka pont akkor jött el, amikor Vizyt helyettes államtitkárnak nevezték ki.

Ha indítékokat keresünk az Anna által elkövetett gyilkosságra, a lelki tényezők között mindenképpen meg kell említenünk a Jancsival való szerelmi viszonyt is. A gyilkosság estéjén megjelenik Jancsi, akit Anna már hónapok óta nem látott, és a lány szeme előtt flörtöl egy másik nővel. Ettől Anna teljesen megzavarodik (*„Odatekintett. Vissza akart futni a konyhába, de nekiment a falnak.”* (ÉA, 162)). Ezen az estén Anna örökre lemondani kényszerül az úrfiról és „tudattalanul tudja, hogy az elveszett paradicsom kapuja örökre zárva van előtte”.²⁸ Ráadásul Anna a gyilkosság éjszakáján menstruált. A vérzés valószínűleg felelevenítette azt a fizikai és lelki fájdalmat, amit Anna a vetélésnél érzett. Nem csoda hát, hogy ennyi tényező összejátszása a cseléd lány tudatának hasadását okozta, és a gyilkosságokat egyfajta önkívületben követte el.

Más megközelítésből, talán Anna felismerte Vizyné szenvedését, és úgy gondolta, hogy asszonya számára megnyugvást hoz a halál. Vizyné még az estélyen is elszigeteltnek érezte magát, idegesítette vendégei vidámsága, és egy asszonynak kislánya haláláról mesélt. A gyilkosságot megelőző hónapokban a méltóságos asszony többször hisztérikussá vált, egyre csak szomorkodott elvesztett gyermeke miatt. Gyötrelmes földi élete a végéhez ért, és a túlvilág²⁹ magában hordozta annak a lehetőségét, hogy újra rátaláljon elvesztett lányára. *„Vizyné az ágyban feküdt hanyatt, egyetlen vérfolt nélkül. Úgy tetszett, hogy csak alszik. Szája csukva volt, s körötte kis, hideg mosoly lebegett. Arca valami átszellemült nyugalmat sugárzott.”* (ÉA, 169). Lehet, hogy Édes Anna meglátta és átérezte Vizyné fájdalmát, hiszen ő is tudta már, hogy milyen egy gyermek elvesztése, és azt is könnyen észrevehette, hogy Vizy udvariasan és finoman, de folyamatosan csalta feleségét, és sajnálhatta őt emiatt, mert ekkora már ő is csalódott a férfiakban.

A gyilkosságok okát tehát nehéz egyetlen indítékra visszavezetni. A főhősök családi háttere, társadalmi helyzete, és ebből fakadó megaláztatottságuk, valamint szerelmi tapasztalataik olyan lelki problémákat okoztak, amelyek megoldását mindketten a gyilkosságban látták.

²⁸ Kemenes: i. m., 104. o.

²⁹ A regényből kiderül, hogy Vizyné hitt a spirituális világban, rendszeresen járt szeánszokra, ahol kapcsolatba lépett lányával.

4. Kitekintés: büntetőjog és irodalom

Amikor olvasmányaim során bűntényekkel, bűnelkövetőkkel találkoztam, mindig felmerült bennem a kérdés, hogy az írók vajon mi alapján „ítélik el” hőseiket. Vajon saját, szubjektív megítélésük alapján, vagy a büntetőjog érvényét figyelembe véve szabnak ki büntetéseket karaktereik számára? Vajon Pascual Duarte és Édes Anna büntetése megfelel-e a történeteik időpontjában hatályos büntető törvénykönyvekben leírtaknak?

4.1. Megfelelő volt-e a büntetés?

Az összehasonlítást képező gyilkosságok időben közel álltak egymáshoz, közöttük két év sem telt el. Pascual Duarte az anyja elleni gyilkosságot 1922. február 10-én követte el. A regényben nincs pontosan datálva, hogy Nyalkát mikor ölte meg, de a törvényesség elvét figyelembe véve mindenképpen az 1870-es spanyol büntető törvénykönyvet³⁰ kell megvizsgálnunk, mivel csak olyan büntetés szabható ki a bűnelkövetővel szemben, amely a bűncselekmény elkövetésekor törvénybe volt foglalva.

Édes Anna 1920. május 28-án éjszaka követte el a gyilkosságokat, tehát a Magyarországon akkor hatályban lévő 1878. évi V. törvényben kihirdetett Csemegi-kódex³¹ nevet viselő büntető törvénykönyvet kell figyelembe vennünk. A két büntető törvénykönyv vonatkozó részeit a melléklet első táblázatban hasonlítottam össze.

A Csemegi-kódex III. fejezetében felsorolja a lehetséges büntetéseket, amelyek a következők lehetnek: halálbüntetés, fegyház, államfogház, börtön, fogház és pénzbüntetés. Az 1870-es spanyol büntető törvénykönyv ennél jóval többféle büntetést sorol fel, s azokat négy osztályba sorolja. Eszerint vannak „gyötrelmes”, „javító szándékú”, „enyhébb” és „kiegészítő” büntetések.

Pascualt első ízben huszonnyolc évre ítélték el, feltehetőleg Nyalka megölése miatt, de három év után jó magaviseletére tekintettel kiengedték. Ez azonban ellentmond a büntető törvénykönyv III. fejezete első részének, amely a szabadságvesztések időtartamára vonatkozik. Ott ugyanis az áll, hogy az életfogytig tartó fegyházra, börtönre vagy száműzésre ítélték harminc év után kegyelmet kapnak, kivéve, ha a kormány megítélése szerint rossz magaviseletük vagy más súlyos körülmények miatt erre nem méltóak. Az

³⁰ Código penal reformado

http://sirio.ua.es/libros/BDerecho/codigo_penal/ima0111.htm, letöltés ideje: 2014/10/06

³¹ CompLex Kiadó, 1878. évi V. törvénycikk

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799>, letöltés ideje: 2014/10/06

életfogytig tartó büntetések után viszont a következő erősségű büntetés már a határozott időtartamú fegyház, börtönbüntetés vagy száműzetés, amely tizenkét évtől húsz évig terjedhet. Ezek után a törvénykönyv már csak ennél rövidebb ideig tartó büntetéseket sorol fel. Így elgondolkodtató, hogy hogyan kapott Pascual huszonnyolc évnyi börtönbüntetést.

Tegyük fel, hogy a vád Pascual ellen a 419. cikk értelmében egyszerű emberölés (*homicidio simple*) volt. Ez határozott időtartamú szabadságvesztéssel volt büntetendő, amelynek leghosszabb ideje húsz év, tehát ezért a gyilkosságért Cela szigorúbb büntetést szabott ki főhősének, mint ahogy azt a büntető törvénykönyv előírja. A törvénykönyv az I. cím IV. fejezetében huszonhárom darab súlyosbító körülményt sorol fel, amelyet a bíróság vizsgálhat. Ha megnézzük a Nyalka ellen elkövetett gyilkosság körülményeit, akkor lehetséges, hogy néhányat ezek közül figyelembe vettek az ítélethozatalnál. Ilyen lehetett például a kegyetlenség, amellyel elkövette a gyilkosságot és a szükségtelen fájdalom okozása (Pascual összetörte Nyalka hátát, úgy, hogy az moccanni sem bírt). Bár ekkor még nem akarta megölni, valószínűleg ezt nehezen tudta volna bebizonyítani. Ezen kívül elhagyatott területen ölte meg, amely csakugyan megjelenik a felsorolásban, és Pascual valószínűsíthetően naplopó, mivel sosem említette, hogy dolgozott volna, vagy bármilyen jövedelemre szert tett volna.

A XIX. század végén, ahogy az a két büntető törvénykönyvből kiderül, még különbséget tettek a családtagok ellen elkövetett és a más személyek ellen elkövetett emberölés között. Pascual a 417. cikk értelmében életfogytig tartó szabadságvesztést vagy halálbüntetést kellett kapjon anyja meggyilkolásáért. Ebben az esetben is több súlyosbító körülmény felhozható ellene, mint például, hogy visszaeső bűnelkövető és a gyilkosságot kegyetlenül, éjszaka követte el, ezért anyja megöléséért helytálló a halálbüntetés.

Ahogy az a regényben is szerepel Édes Anna ellen előre megfontolt szándékkal elkövetett kettős gyilkosság volt a vád. A szándékosság bizonyítékaul Druma vallomása szolgált, mivel elmondása szerint „*Ő a gyilkosság éjszakáján, úgy kettő felé, látta, hogy a leány a konyhakredencnél babrál, annál a fióknál, amelynél – vallomása szerint – kivette a kést, s azt is látta, hogy a vendégek eltávozása idején már a fürdőszobában settenkedett.*” (ÉA, 180).³² A Csemegi-kódex 278. paragrafusának értelmében az előre megfontolt szándékkal elkövetett gyilkosságért halálbüntetés jár. A törvényszék azonban „*súlyosbító oknak vette azt a kegyetlenséget, amellyel a gyilkosságot elkövette, de enyhítő körülménynek kellett vennie a vádlott büntetlen előéletét, töredelmes beismerését és az együgyűséggel*

³² Czompa Gyöngyi: „Az Édes Anna jogtörténeti vonatkozásai”, *Iskolakultúra* 16. évf. 1. sz. / 2006, 114. o.
http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=16801, letöltés ideje: 2014/10/05

határos műveletlenségét” (ÉA, 196). Czompa szerint Édes Annát még ezekkel az enyhítő körülményekkel együtt is életfogytig tartó fegyházra kellett volna ítélni, és az, hogy csak tizenöt évi fegyházra ítélték Kosztolányi érzékenységevel és könyörületével magyarázható. Igazságérzetünket bánthatja az is, hogy a két gyilkosságot nem kezelték külön, habár az olvasó számára egyértelműen kiderül, hogy Anna nem ugyanazzal az indítékkal ölte meg Vizynét és Vizyt. Míg Vizynének egy határozott mozdulattal a szíve közepébe szúrta a kést, addig Vizyt egyáltalán nem akarta megölni, de a férfi felébredt és Anna után futott, dulakodtak és mondhatni önvédelemből szúrta le (*„Nehéz közelharc volt. Anna megrémült, hogy bántani akarja őt, s éppúgy félt, mint a gazdája.”* (ÉA, 165)).

4.2. Mit kapnának most?

Másik érdekes kérdés lehet, hogy főhőseink milyen büntetésre számíthatnának, ha bűneiket majd egy évszázaddal később, a huszonegyedik század elején követték volna el? Ezzel a hipotetikus kitekintéssel arra vonatkozólag is vonhatunk le következtetéseket, hogy milyen irányba változott a magyar és a spanyol büntetőjog, legalábbis az emberölés elkövetésének tekintetében. A melléklet második táblázata a ma hatályban lévő magyar (2012. évi C. törvény)³³ és spanyol (1995/10 XI.23. törvény)³⁴ büntető törvénykönyvek szövegét hasonlítja össze.

Az első szembeötlő különbség, hogy mindkét törvénykönyvben eltűnt a felmenők és leszármazottak ellen elkövetett emberölés külön kategóriája. Az „aki mást megöl” használatával nem hangsúlyozzák a sértettek lehetséges személyes viszonyát az elkövetőhöz. Azt láthatjuk, hogy emberölés esetén a tettes Spanyolországban tíztől tizenöt évig terjedő, Magyarországon pedig öttől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A halálbüntetést a Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága 1990. október 24-i határozatában törölte el³⁵, míg Spanyolországban a diktatúra megszűnése után, 1978-ban törölték el. Alap esetben az életfogytig tartó szabadságvesztés sem jelenik meg, a magyar büntető törvénykönyvben azonban a bíróság élhet ezzel az ítélettel, amennyiben az emberölés elkövetésekor fennállnak a 160. § (2) bekezdésében felsorolt súlyosbító körülmények. A

³³ Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye, 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV, letöltés ideje: 2014/10/20

³⁴ Boletín Oficial del Estado, 1995/10 XI.23. törvény

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>, letöltés ideje: 2014/10/20

³⁵ Dr. Bódi Stefánia: „A halálbüntetés hazai szabályozásának története, különös tekintettel a katonai bűncselekményekre”, *Társadalomtudomány*, 2008/2, 47-53. o.

http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2008/2008_2/2008_2_tt_bodi_stefania_47_53.pdf, letöltés ideje: 2014/10/10

spanyol Btk. 139. cikkében felsorolt tényezők megvalósulása esetén pedig az emberölés büntetettét elkövető tizenötől húsz évig terjedő szabadságvesztésre ítéendő. Az életfogytig tartó szabadságvesztés a spanyol Btk.-ban egyáltalán nem jelenik meg, a magyar Btk. szerint viszont a már említett 160. § (2) bekezdésén kívül számos esetben kiszabható.³⁶

A törvénykönyvek vonatkozó részeinek áttekintése után nézzük meg, hogyan módosulna Pascual Duarte és Édes Anna büntetése. Pascual esetében láthattuk, hogy az 1870-es törvénykönyv által felsorolt súlyosbító körülmények miatt valószínűleg jogosan kiérdemelte a halálbüntetést. Ezzel szemben, a mai jogszabálynak megfelelően, még ha a 139. cikkben felsorolt körülmények közül a kegyetlenséget meglévőnek vesszük is, Pascual maximálisan kiszabható büntetése anyja meggyilkolásáért huszonöt évnyi szabadságvesztésre redukálódik. Nyalka megöléséért is lényegesen kisebb büntetés járna, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy az 1870-es törvénykönyvben felsorolt huszonhárom súlyosbító körülmény helyett (amelyekből néhány teljesülését feltételezhettük a gyilkosság elkövetésénél) már csak nyolcat említ, és ezek között a félreeső területen elkövetett emberölés és az elkövető naplopó mivolta már nem szerepel.

Az Édes Anna ellen felhozott vád 1920. novemberében előre megfontolt szándékkal elkövetett kettős gyilkosság volt. A *Bűntények a könyvtárszobából*³⁷ című könyv szerzői azonban Édes Annát 2010-ben már különös kegyetlenséggel, több emberen elkövetett emberölés büntetével vádolják. A szerzők az akkor hatályban lévő 2009. évi CXLVI. törvény által hatályba lépett büntető törvénykönyvet vették alapul és Édes Annát tizenöt évi szabadságvesztésre ítélték, mellékbüntetésként pedig tíz évre eltiltották a közügyek gyakorlásától. Érdekes azonban figyelembe venni a jelenleg hatályban lévő Btk. 160. § (2) bekezdés e) pontját, miszerint súlyosbító körülménynek számít az is, ha az emberölést hivatalos személy ellen követik el. Vízny Kornél pedig államtitkár helyettes lévén a 459. § (1) bekezdésének 11. d) pontjának megfelelően beletartozik ebbe a kategóriába. Az emberölések kapcsán tehát három olyan körülmény is felmerül, amely megalapozná a súlyosabb büntetés kiszabását, a regényben hivatkozott enyhítő körülmények azonban nem jelennek meg a törvénykönyv szövegében. Amennyiben mindezen tényezőket figyelembe vesszük, Édes Anna húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztést is kaphatna ma tetteért.

Összességében elmondható, hogy mind a spanyol, mind a magyar mai büntetőjog elnézőbb az emberölés tekintetében. Pascual ma mindenképpen elkerülné a halálbüntetést, és

³⁶ Például népiirtás, apartheid, emberiesség elleni bűncselekmények, terrorcselekmények, háborús bűntettek, emberrablás súlyosabb esetei, stb. esetén.

³⁷ Kis Anna (szerk.): *Bűntények a könyvtárszobából: interaktív iratmintatár büntetőjogi komplex gyakorlathoz és szakvizsgálathoz*. Budapest, CompLex, 2010.

valószínűleg a három gyilkosságért összesen kevesebb büntetést kapna, mint, amit első alkalommal Nyalka megöléséért kapott. Édes Annát azonban akár életfogytig tartó szabadságvesztésre is ítélnék (és ahogyan láttuk a korábbi fejezetben, ez lett volna 1920-ban is méltó büntetése), amiből adódik a kérdés: Édes Anna bűne nagyobb volt, mint Pascualé? Természetesen nem érezzük úgy, hogy Édes Anna rosszabb ember lett volna, sőt gyilkosságát megalapozottabbnak érezzük, mint Pascualét. Itt válik egyértelművé az irodalom szubjektivitása és a jog objektivitása, s ahogy az Édes Annában a bíró is felhívja rá a figyelmet: *„Akkor valóban csak érzések ezek, doktor úr, sejtések. Afféle finom árnyalatok, melyeket a törvényszék ilyen durva és szörnyű bünténynél aligha vehet figyelembe. Mert itt tények vannak az egyik oldalon: véres tények.”* (ÉA, 192).

5. Záró gondolatok

A két regény keletkezésének időpontja nem esik túlságosan távol egymástól, de ami még fontosabb, a két kiemelt gyilkosság pedig mindössze két év eltéréssel történt. Pascual Duarte és Édes Anna életében számos közös vonás található, a két karakter sok mindenben hasonlít egymásra. Ilyen közös jellemző életükben például a sorsszerűség, az hogy mindketten egy olyan rossz helyzetbe születtek, amelyből nehezen találhattak volna kiutat, ezért jellemző rájuk az elfogadás és a beletörődés. Társadalmi körülményeiket tovább súlyosbította nehéz családi helyzetük, a szülők elvesztése vagy szeretetük és támogatásuk hiánya. Mindketten úgy érezhették, hogy az élettől nem sok jót várhatnak, ezért próbálták megragadni azt a kevés lehetőséget, amelytől pozitív változásokat remélhettek. Ilyen volt például egy kedvező házasság, azonban a szabadulás felé vezető úton akadályokba ütköztek.

Nemcsak életútjuk, de személyiségük is sok hasonlóságot mutat: a sorozatos negatív élmények, megaláztatások miatt személyiségfejlődésük sem tekinthető ideálisnak. Habár Pascual dühe sokszor felszínre tört, anyja elleni gyűlöletét sokáig nehezen fogadta el, mindenképpen fékezni próbálta ellene irányuló indulatait. Anna sokkal mélyebben kontrollálta, vagy nem vett tudomást vágyairól és ösztöneiről, az ő esetében ezért is volt megdöbbentőbb – mind környezete, mind saját maga számára – a gyilkosság. A sok évnyi felgyülemlett haragot és elfojtott indulatokat végül mindketten ellenségeik megölésével szabadították fel, éppen azoknak a meggyilkolásával, akik őket boldogságukban és egy jobb élet lehetőségében megakadályozták.

Nem csupán a gyilkosságok elkövetésének okaiban, de azok módjában is fellelhető némi hasonlóság, amennyiben Vizyné megölését összehasonlítjuk Pascual anyjának

megölésével. Mindkettőt éjjel, álmában akarták megölni, hasonló fegyverrel. Már maga a kés általi gyilkosság egy mély gyűlöletet és elszántságot feltételez, ahol a gyilkos közvetlenül, saját kezével oltja ki az áldozat életét (nem messziről egy puskával, vagy például mérreg segítségével).

Éppen a nehéz körülményeknek, a sors csapásainak következménye, hogy mindkét regényíró szánalmat tudott ébresztteni az olvasóban a főhősök iránt. Bár tetteik elkövetésére nincs mentség, mégis úgy érezhetjük, hogy Pascual Duarte és Édes Anna a társadalom áldozatává váltak. Mind Cela, mind Kosztolányi próbálja enyhíteni szereplőinek tetteit. Cela a részletes családi kórtannal úgy állítja be Pascualt, mint aki nem egy általános törvénysértő, egy eredendően rossz ember, hanem csupán környezete hatására vált ilyenné. Cela ezzel a felfogással a pikareszk tradícióhoz nyúlik vissza, regényében a *Lazarillo de Tormes* társadalomrajza és világképe rajzolódik ki. Lázaro éppúgy, mint Pascual ironikusan számol be a szegénységről, éhezésről és bűnözésről, egyik percben megmosolyogtatva az olvasót, másik percben pedig szánalmat keltve benne. A társadalom által okozott ennyi szenvedés után felmerül a kérdés, hogy van-e nagyobb bűn a gyilkosságnál? Maga Kosztolányi egy interjú során így válaszolt erre: „*Csak emberség van, csak jóság van, csak egyéni szeretet van, és a gyilkosságnál is nagyobb bűn, ha valaki embertelen, ha valaki durva. Az embereket úgy lehet megmenteni és boldoggá tenni, ha szeretjük őket.*”³⁸.

A két bűnös tehát sok mindenben hasonlít egymásra, és mindketten a társadalom számára egyik legelfogadhatatlanabb bűncselekményt, az emberölést valósították meg. Felsorakoztathatunk enyhítő körülményeket mellettük, vagy okolhatjuk kegyetlen embertársaikat, de végső soron az emberek többsége valószínűleg azzal értene egyet, amely Édes Anna tárgyalásán a bíró szájából hangzott el: „*Azért nem kellett volna elkövetnie ezt a szörnyűséges bűnt - tűnődött az elnök, majd keményen tette hozzá: - Erre nincs mentség.*” (ÉA, 192).

³⁸ Gazdag József: „Van-e nagyobb bűn a gyilkosságnál?”, *Új szó*, 2011. február 5.
http://www.kalligram.com/data/kniha_file_142_GazdagJ_Edes_Anna_kritika.pdf?PHPSESSID=a2951b992d42ad3ffc7ec20ef7553c45, letöltés ideje: 2014/10/16

FELHASZNÁLT IRODALOM

BALOGH Ágnes: *Büntetőjog I.*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2013.

CELA, Camilo José: *Pascual Duarte családja*. Budapest, Európa, 1976.

ERŐS Ferenc (szerk.): *Sigmund Freud művei VI. Ösztönök és ösztönsorsok*. Budapest, Filum, 1997.

HÁSZ Erzsébet: *A bűnprobléma genezise a világirodalomban*. Budapest, KÖT, 1995.

KEMENES GÉFIN László – JASTRZEBSKA, Jolanta: *Erotika a huszadik századi magyar regényben: 1911-1947*. Budapest, Kortárs Kiadó, 1998.

KIS Anna (szerk.): *Büntények a könyvtárszobából: interaktív iratmintatár büntetőjogi komplex gyakorlathoz és szakvizsgálóhoz*. Budapest, CompLex, 2010.

KOSZTOLÁNYI Dezső: *Édes Anna*. Budapest, Osiris, 2000.

NÉMETH Gábor: *A halálos bűn, mint morálteológiai probléma*. Erkölcsteológiai Könyvtár 4. Budapest, JEL Kiadó, 2006.

SAJGÓ Szabolcs (szerk.): *Pszichológusok és teológusok az emberről*. Dobogókői tanulmányi napok, Bűn – büntetés – bűnhődés, Budapest, Faludi Ferenc Akadémia, 1996.

INTERNETES FORRÁSOK

BÓDI Stefánia: „A halálbüntetés hazai szabályozásának története, különös tekintettel a katonai bűncselekményekre”, *Társadalomtudomány*, 2008/2, 47-53. o.

<http://uni->

[nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2008/2008_2/2008_2_tt_bodi_stefania_47_53.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2008/2008_2/2008_2_tt_bodi_stefania_47_53.pdf), letöltés ideje: 2014/10/10

CZOMPA Gyöngyi: „Az *Édes Anna* jogtörténeti vonatkozásai”, *Iskolakultúra* 16. évf. 1. sz. / 2006. http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=16801, letöltés ideje: 2014/10/05

GAZDAG József: „Van-e nagyobb bűn a gyilkosságnál?”, *Új szó*, 2011. február 5.

http://www.kalligram.com/data/kniha_file_142_GazdagJ_Edes_Anna_kritika.pdf?PHPSESSID=a2951b992d42ad3ffc7ec20ef7553c45, letöltés ideje: 2014/10/16

HEGEDŰS Géza: „Kosztolányi Dezső (1885-1936)”, *A magyar irodalom arcképcsarnoka*

<http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/>, letöltés ideje: 2014/10/10

JEREZ-FARRÁN, Carlos: „Pascual Duarte y la susceptibilidad viril”, *Hispanófila*, 32, 2 (1989) in: SCARLETT, Elizabeth: „Pascual Duarte y los asesinos en serie”, Actas del XII Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas 21-26 de agosto de 1995, Birmingham, vol. 5 http://cvc.cervantes.es/literatura/aih/pdf/12/aih_12_5_037.pdf, letöltés ideje: 2014/09/07

LENGYEL András: „Miért gyilkolt *Édes Anna*?”, *Korunk*, Harmadik folyam IX/4, 1998. április <http://www.hhrf.org/korunk/9804/4k11.htm>, letöltés ideje: 2014/09/20

MALAN, David H.: *Egyéni dinamikus pszichoterápia*. Budapest, 1989. in: Szentí Tibor: *A szeretet*. (V. füzet) Szeged-Hódmezővásárhely, 1994.
mek.oszk.hu/08900/08971/08971.pdf, letöltés ideje: 2014/10/05

SCARLETT, Elizabeth: „Pascual Duarte y los asesinos en serie”, Actas del XII Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas 21-26 de agosto de 1995, Birmingham, vol. 5
http://cvc.cervantes.es/literatura/aih/pdf/12/aih_12_5_037.pdf, letöltés ideje: 2014/09/07

SOBEJANO, Gonzalo: „Reflexiones sobre *La familia de Pascual Duarte*”, Teledbate CELA sobre "La familia de Pascual Duarte", de Camilo José Cela
<http://www.xtec.cat/~rsalvo/cela/dossier/1.htm>, letöltés ideje: 2014/09/28

SZENTÍ Tibor: *A szeretet*. (V. füzet) Szeged-Hódmezővásárhely, 1994.
mek.oszk.hu/08900/08971/08971.pdf, letöltés ideje: 2014/10/05

HIVATKOZOTT JOGFORRÁSOK

Boletín Oficial del Estado, 1995/10 XI.23. törvény
<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>, letöltés ideje: 2014/10/06

Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye, 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV, letöltés ideje: 2014/10/06

Código penal reformado, 1870
http://sirio.ua.es/libros/BDderecho/codigo_penal/ima0111.htm, letöltés ideje: 2014/10/20

CompLex Kiadó, 1878. évi V. törvénycikk
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799>, letöltés ideje: 2014/10/20

Melléklet

1. táblázat - Az 1878-as Csemegi-kódex és az 1870-es spanyol büntető törvénykönyv

Csemegi-kódex	1870-es spanyol Btk.
278. § A ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntettét követi el, és halállal büntetendő. 279. § A ki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a szándékos emberölés büntettét követi el, és tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő. 280. § Életfogytig tartó fegyházzal büntetetik a szándékos emberölés: ha azt a tettes, felmenő ágbeli törvényes rokonán, házastársán, több emberen, törvénytelen gyermek saját anyján vagy törvényesítés esetében természetes atyján követte el.	417. cikk Aki megöli apját, anyját, gyermekét vagy bármelyik törvényes vagy törvénytelen felmenőjét vagy leszármazottját, az apagyilkosságért járó életfogytig tartó fegyházzal vagy halállal büntetendő.
281. § Ha a szándéka tettesnek erős felindulásában keletkezett és rögtön végre is hajtott: az emberölés tiz évig terjedhető fegyházzal büntetendő. Ha pedig az erős felindulást az okozta, hogy a megölt személy a tettest vagy hozzátartozóit jogtalanul súlyosan bántalmazta, vagy megsértette, az emberölés ezen felindulásban rögtön végre is hajtott: a büntetés öt évig terjedhető börtön leend.	418. cikk Gyilkosság büntettét követi el az, aki nem tartozik bele az előző felsorolásba, és az alábbi körülmények fennállása mellett öl meg egy személyt: 1. Árulással 2. Nyereség vagy ígéret ellenében 3. Áradás, tűzvész vagy mérég által 4. Előre megfontolt szándékkal 5. Kegyetlenséggel, a sértett fájdalmát szándékosan és embertelen módon növelve. Gyilkosság büntette miatt a legnagyobb mértékű szabadságvesztéstől a halálíg terjedő büntetésre ítéendő.
	419. cikk Egyszerű emberölést követ el az, aki nem tartozik a 417. cikkben felsoroltak közé, és az elkövetés pillanatában nem állnak fent az előző cikkben felsorolt körülmények. Az emberölés büntette határozott ideig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.

(saját szerkesztés és fordítás)

2. táblázat - A magyar (2012. évi C. törvény) és spanyol (1995/10 XI.23. törvény) büntető törvénykönyvek

2012. évi C. törvény	1995/10 XI.23. törvény
160. § (1) Aki mást megöl, büntett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő (2) A büntetés tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha az emberölést a) előre kitervelten, b) nyereségvágyból, c) aljas indokból vagy célból, d) különös kegyetlenséggel, e) hivatalos személy vagy külföldi hivatalos személy sérelmére, hivatalos eljárása alatt, illetve emiatt, közfeladatot ellátó személy sérelmére, e feladatának teljesítése során, továbbá a hivatalos, a külföldi hivatalos vagy a közfeladatot ellátó személy támogatására vagy védelmére kelt személy sérelmére, f) több ember sérelmére, g) több ember életét veszélyeztetve, h) különös visszaesőként, i) tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére, j) védekezésre képtelen személy sérelmére vagy k) a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékosságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követik el.	138. cikk Aki mást megöl, emberölés büntette miatt tíztől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
	139. cikk Gyilkosság büntette miatt tizenötötől húsz évig terjedő szabadságvesztésre ítéendő az, aki a következő körülmények fennállása mellett követ el emberölést: - árulásból - nyereség, jutalom vagy ígéret ellenében - kegyetlenséggel, a sértett fájdalmát szándékosan és embertelen módon növelve
	140. cikk Amennyiben az előbb felsorolt körülmények közül több mint egy megállapítható a gyilkosság során, akkor az elkövető húsztól huszonöt évig terjedő börtönbüntetésre ítéendő.

(saját szerkesztés és fordítás)